



UOT 34:343.2 Cinayət hüququ, s.68-78

NAİLƏ XƏLİLOVA

Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzinin
Sumqayıt regional bölməsinin rəisi

E-mail: xelilova-naile@mail.ru

DOI: <https://doi.org/10.64498/OYAS2384>

YENİ PSIXOAKTİV MADDƏLƏRİN DÖVRIYYƏSİNİN HÜQUQİ ASPEKTLƏRİ

Açar sözlər: narkotik vasitələr, psixotrop maddələr, yeni psixoaktiv maddələr, beynəlxalq təşkilatlar, xarici ölkələr, beynəlxalq nəzarət, milli qanunvericilik, beynəlxalq təcrübə, müyqayisəli-hüquqi təhlil, qanunvericiliyi təkmilləşdirilməsi

Keywords: narcotic drugs, psychotropic substances, new psychoactive substances, international organizations, foreign countries, international control, national legislation, international experience, comparative legal analysis, improvement of legislation

Anahtar kelimələr: narkotik ilaçlar, psikotrop maddələr, yeni psikoaktiv maddələr, uluslararası örgütler, yabancı ülkeler, uluslararası denetim, ulusal mevzuat, uluslararası deneyim, karşılaştırmalı hukuk analizi, mevzuatın iyileştirilmesi

Ключевые слова: наркотические средства, психотропные вещества, новые психоактивные вещества, международные организации, зарубежные страны, международный контроль, национальное законодательство, международный опыт, сравнительно-правовой анализ, совершенствование законодательства

Məlum olduğu kimi, qloballaşma şəraitində dünya birliyi qarşısında duran ən mürəkkəb, sosial, iqtisadi, tibbi və digər aspektlərdən ən təhlükəli problemlərdən biri narkomanlıq, narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsidir [1, s.5]. V.S.Quliyev bununla bağlı düzgün olaraq yazır ki, “qloballaşan dünyada sürətlə yayılan neqativ sosial-hüquqi hadisələr sırasında millətin sağlamlığı üçün olduqca təhlükəli olan, ictimai şüuru deformasiyaya uğradan, son illərdə təhlükəli miqyas alan, ölkələrin iqtisadiyyatına ciddi zərər vuran, cəmiyyətin mənəvi-əxlaqi durumuna mənfi təsir edən, milli təhlükəsizliyi sarsıdan narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi xüsusi olaraq qeyd edilməlidir” [2, s.3].

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2025-il 17 sentyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsi və narkomanlığa qarşı mübarizəyə dair 2025-2030-cu illər üzrə Dövlət Proqramı”nda da müasir dünyanın əsas problemlərindən birinin narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi və narkomanlıq olduğu, bu problemin qlobal xarakter alaraq bəşəriyyət üçün böyük təhlükə yaratdığı göstərilir [5].

Rəsmi statistik məlumatlar dünyanın əksər ölkələrində olduğu kimi, Azərbaycanda da bu sahədə vəziyyətin heç də yaxşı olmadığını qeyd etməyə əsas verir. Belə ki, 2019-2024-cü illər ərzində hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən ümumilikdə 47.860 fakt aşkarlanmış, onlardan 16.458-i narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin satışı, 1.877-si isə narkotik xassəli bitkilərin qanunsuz olaraq kultivasiya edilməsi ilə bağlı olmuşdur. Qeyd olunan illərdən 33,5 ton müxtəlif növ narkotik vasitə, psixotrop maddə və onların prekursorları (o cümlədən 12,73 ton heroin, 15,01 ton marixuana və 2,2 ton tiryək) qanunsuz dövriyyədən çıxarılmışdır. Bu illər ərzində cinayət məsuliyyətinə 39002 şəxs, o cümlədən 510 əcnəbi cəlb olunmuşdur. Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin Respublika Narkoloji Mərkəzinin məlumatlarına görə, 2024-cü ilin sonuna dispanser qeydiyyatında olan narkotik istifadəçilərinin sayı 40.490 nəfər olmuşdur.

BMT-nin Narkotiklər və Cinayətkarlıq İdarəsinin (UNODC) təqdim etdiyi məlumatlara görə, 2023-cü ildə dünyada 22 milyon insan kokain, 36 milyon amfetamin, 60 milyon opioid, 219 milyon isə marixuana kimi narkotik vasitədən istifadə etmişdir [4].



Eyni zamanda, son illərdə daha bir təhlükəli meyl, yeni psixoaktiv maddələrin istehlakı hallarının artması, bu maddələrin yayılması miqyaslarının genişlənməsi müşahidə olunmağa başlamışdır.

Son bir neçə onillikdə kimyəvi texnologiyaların inkişaf səviyyəsinin yüksəlməsi, maddələrin sintezi proseslərinin avtomatlaşdırılması və kompüterləşdirilməsi, müxtəlif əczaçılıq şirkətlərinin patentlərinin əlçatanlığı və digər amillərin təsiri nəticəsində BMT-nin uyğun konvensiyaları ilə dövryyəsi qadağan edilən və ya məhdudlaşdırılan narkotik vasitələr və psixotrop maddələrin siyahısına düşməyən və yeni psixoaktiv maddələr adlandırılan maddələrin dövryyəsi, onların istehlakı hallarının sürətlə artması, miqyaslarının genişlənməsi beynəlxalq və milli orqanlar qarşısında duran ən ciddi problemlərdən birinə çevrilmişdir [6].

Biliklərin və texnologiyaların azad və sərbəst mübadiləsi və transferi şəraitində dövryyəsi qanunvericilik səviyyəsində qadağan edilməyən və deməli qanunsuz olmayan, eyni zamanda əhalinin həyatı və sağlamlığı üçün təhlükə kəsb edən yeni psixoaktiv maddələrin nəzarətsiz sintezi, onların “leqal narkotiklər” adı altında sürətlə yayılması, bu maddələrin satış bazarının ildən-ilə genişlənməsi və deməli, onların qeyri-tibbi məqsədlərlə istehlakı hallarının artması beynəlxalq birlik və milli dövlətlər qarşısında qanunvericilik səviyyəsində həlli tələb olunan aktual problemlərdən birinin də yaranmasına gətirmişdir [20, s.62-63].

Narkotiklərə nəzarət üzrə Beynəlxalq Komitə 2021-ci il üzrə illik məruzəsində psixoaktiv maddələrin istehlakı sahəsində mövcud vəziyyətdən böyük narahatlığını ifadə etmiş, belə bir mövqenin BMT-nin narkotiklər və cinayətkarlıq üzrə İdarəsi tərəfindən hazırlanmış 2019-cu ilin ümumdünya məruzəsində çıxarılmış nəticələrə əsaslandığını qeyd etmişdir.

2014-cü ildə Avropa İttifaqında 15-24 yaşda olan yeniyetmə və gənclər arasında keçirilmiş tədqiqatların nəticələri göstərmişdir ki, 2011-ci ilə müqayisədə 2014-cü ildə yeni psixoaktiv maddələrin istehlakı 5%-dən 8%-ə qədər artmışdır. Qeyd edək ki, daha böyük artım İrlandiyada (16%-dən 22%-ə), İspaniyada (5%-dən 13%-ə), Fransada (5%-dən 12%-ə), Sloveniyada (7%-dən 13%-ə), Slovakiyada (3%-dən 10%-ə) və Böyük Britaniyada (8%-dən 10%-ə) müşahidə olunmuşdur [13, s.107].

Statistik məlumatlar dünyanın digər ölkələrində də bununla bağlı vəziyyətin heç də yaxşı olmadığını göstərir [9, s.221-222].

BMT-nin Narkotiklər və cinayətkarlıq İdarəsi terminoloji aydınlıq baxımından, ənənəvi narkotik vasitələrdən və psixotrop maddələrdən fərqləndirmə məqsədilə “yeni psixoaktiv maddələr” terminindən istifadə etmiş və göstərmişdir ki, yeni psixoaktiv maddələr - təmiz və ya preparat şəklində sui-istifadə predmeti olan, 1961-ci il Narkotiklər haqqında vahid Konvensiyaya və 1971-ci il Psixotrop maddələr haqqında Konvensiyaya uyğun olaraq nəzarət altına alınmayan, yəni dövryyəsi qadağan edilən və ya məhdudlaşdırılan narkotik vasitə və psixotrop maddələrin Siyahılarına düşməyən, lakin əhalinin sağlamlığı üçün təhlükə kəsb edən maddə kimi müəyyən etmişdir [7].

RF-nin “Dövryyəsi qadağan olan yeni potensial təhlükəli psixoaktiv maddələrin Reyestri”nin 2.2-ci maddəsinin 1-ci bəndində də yeni psixoaktiv maddələrin definisiyası verilmiş və qeyd olunmuşdur ki, yeni psixoaktiv maddələr dövlətin səlahiyyətli orqanı tərəfindən sanitar-epidemioloji tələblər və ya dövryyəsinə nəzarət tədbirləri müəyyən olunmayan, istehlakının insanda narkotik və ya digər toksiki sərxoşluq vəziyyəti doğuran, insanın həyatı və sağlamlığı üçün təhlükəli olan maddələrdir [17, s.79].

Beləliklə, deyə bilərik ki, insanın psixi və fiziki vəziyyətini dəyişən, asılılıq yarada bilən, BMT-nin 1961 və 1971-ci il Konvensiyaları ilə narkotik vasitə və psixotrop maddələrin Siyahılarına daxil edilməyən kimyəvi və ya bitki tərkibli maddələr yeni psixoaktiv maddələr adlanır [3, s.3].

Bu terminə işlədilən “yeni” sözü bu maddələrin təkcə yeniliyini deyil, onların narkotiklərin və psixotrop maddələrin bazarına yeni daxil olmasını bildirir. Belə ki, onların sırasında 40 il əvvəl sintezləşdirilən maddələr də vardır [20, s.63].

Yeni psixoaktiv maddələri bəzən “dizayner” narkotiklər və ya “klub(bar)” narkotiklər adlandırırlar [21, s.53-62]. Ekspertlər, dizayner narkotiklərin “spays”, “vanna üçün duzlar”, həmçinin “bitki gübrələri”, “kimyəvi reagentlər”, enteotenlər və sair adlar altında tanındığını qeyd edirlər. Yeni psixoaktiv maddələrin sintezi ilkin maddələrin kimyəvi strukturunun dəyişdirilməsi yolu ilə baş verir ki, bu da ənənəvi diaqnostika metodlarından, qüvvədə olan qanunlardan yan keçməyə və deməli onların leqal və ya yarım leqal dövryyəsinə həyata keçirməyə, qeyri-tibbi məqsədlərlə istifadə etməyə imkan verir [16, s.53]. Təsirin xarakterindən və xüsusiyyətlərindən asılı olaraq yeni sintetik psixoaktiv maddələr sintetik kannabinoidlər (məsələn, spays), sintetik psixostimulyatorlar (məsələn, mefedron



və ya duzlar), sintetik hallüsinogenlər (məsələn, ketamin) və sair kimi qruplar üzrə təsnifləşdirilir [10, s.25-29].

Son illərdə yeni psixoaktiv maddələrin satışının əsas meydançası qismində İnternet, belə demək mümkünsə, veb-narkobazaların “kölgə şəbəkəsi” (məsələn, Silk Road və Agora) çıxış edir [12, s.82].

Yeni psixoaktiv maddələrin insan orqanizminə mənfi təsiri haqqında dəqiq məlumatların, elmi informasiyanın olmaması isə onların istehlakı zamanı böyük risklərin yaranmasına səbəb olur, profilaktik və müalicə işini əhəmiyyətli dərəcədə çətinləşir. Bir çox yeni psixoaktiv maddələrin toksikliyi və kanserogenliyi haqqında məlumatlar da olduqca azdır, onların uzunmüddətli mənfi təsiri və riskləri haqqında əvvəlki kimi tam və əhatəli mənzərə formalaşmamışdır.

BMT-nin Narkotiklər və cinayətkarlıq üzrə İdarəsinin erkən profilaktika üzrə Məsləhət Şurası yeni psixoaktiv maddələrin 9 qrupunu fərqləndirir:

1) Aminoidlər – empatogen və entaktogen effektlər verə bilən preparatlar;

2) Fensiklidin tipli maddələr – fensiklidin və ekamin kimi preparatlara strukturca oxşardılar;

3) Fenetilaminlər - təsdiq olunmuş psixoaktiv və stimullaşdırıcı effektlərə malik maddələr sinfinə aidirlər;

4) Piperazinlər - mərkəzi sinir sistemin üçün stimulyatorlar kimi təsir edirlər;

5) Bitki əsaslı maddələr – bu maddələrə kat, kratom və digərləri aid edilə bilər;

6) Sintetik kannaboidlər – adətən nəmləşdirmə və ya tozlaşdırma yolu ilə bitki materialına əlavə olunurlar (məsələn, spays);

7) Sintetik katinonlar – beta-keto fenetilaminlərdən ibarət olmaqla amfetamin və metamfetaminlə kimyəvi oxşarlığı vardır;

8) Triptaminlər - indolalkilaminin molekulları olmaqla əsasən hallüsinogen təsir göstərirler;

9) Strukturca olduqca müxtəlif olmaqla qeyd olunan kateqoriyaların heç birinə aid olmayan maddələr, məsələn, mərkəzi sinir sisteminin depressantları olan sedativ vasitələr, kokain, amfetamin, metamfetamin və ekstazi kimi ənənəvi narkotiklərin effektini təkrarlayan stimulyatorlar [8].

Beləliklə, narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin analoqlarından fərqli olaraq yeni potensial təhlükəli psixoaktiv maddə artıq nəzarət edilən maddələr Siyahısına daxil edilmiş maddələrlə kimyəvi və morfoloji asılılıqda deyildir. Əksinə, maddənin yeni psixoaktiv maddə olduğunu təsdiq

etmək üçün onda belə bir “asılılığın” olmaması öz təsdiqini tapmalıdır, yəni bu maddəyə münasibətdə artıq uyğun dövlət nəzarəti tədbirlərinin müəyyən edilməsi faktı mövcud olmalıdır. Başqa sözlə, analoqlar artıq məlum olan narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin effektini təkrarladığı halda, yeni psixoaktiv maddələr insan orqanizminə müstəqil (fərqli) narkotik, psixotrop və ya digər bihuşedici təsir göstərir [23, s.157].

Qeyd edək ki, BMT-in narkotiklər və cinayətkarlıq idarəsinin 2009-cu ildən yeni psixoaktiv maddələrin istehlakı və yayılması səviyyəsini müəyyən etmək üçün monitorinqlərə başlamışdır. 2010-cu ildən isə 1961 və 1971-ci il konvensiyalarının iştirakçı-dövlətləri tərəfindən narkotiklərə nəzarət üzrə beynəlxalq Komitəyə öz ölkələrinin ərazisində yeni psixoaktiv maddələrin istehlakı və yayılması barədə məlumatlar təqdim edilir. Məsələn, 2009-2017-ci illərdə iştirakçı-dövlətlər tərəfindən BMT-in narkotiklərə nəzarət üzrə Beynəlxalq Komitəsinə 803 yeni psixoaktiv maddələr haqqında informasiya daxil olmuşdur.

2020-ci ilin dekabrına dünyanın ən müxtəlif regionlarından olan 126 ölkə tərəfindən BMT-nin narkotiklər və cinayətkarlıq idarəsinə 1.047 yeni kimyəvi birləşmə haqqında məlumat göndərilmişdir ki, onların da əksəriyyəti müxtəlif kimyəvi strukturlu psixostimulyatorlardır (aminoinandanamlar, trıptaminlər, sintetik kannabinoidlər, hallüsinogen və sintetik opioidlər və s.) [17, s.79].

Beynəlxalq ekspertlər hesab edirlər ki, yeni psixoaktiv maddələrin istehlakının zərərli nəticələri narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin istehlakı nəticələri ilə müqayisə olunandır. Bundan başqa, bu maddələrin yayılması ilə yeniyetmə və gənclər arasında deviant davranışın formalaşması və cinayətkarlığın artımı arasında da qarşılıqlı asılılığın mövcudluğu da qeyd olunur [26, s.80].

Deyə bilərik ki, son illərdə dünyanın bir çox ölkələrində və regionlarında yeni psixoaktiv maddələrin meydana gələrək sürətlə yayılması ciddi və qlobal miqyas alan bir problem kimi qiymətləndirilir.

Yeni psixoaktiv maddələrin sintezləşdirilməsinin (istehsalının), onların legal və qeyri-legal bazara daxil olmasının təhlükəli templəri və miqyasları dünyanın bir sıra dövlətlərini onların qanunsuz dövriyyəsinə qarşıdurma üzrə cinayət-hüquqi tədbirlərin qəbulunu, qanunvericilik sistemlərinə uyğun müddəaların və normaların daxil edilməsinə vadar etmişdir. Məsələn, Macarıstan, Böyük Britaniya, Yeni Zelandiya,



Avstriya, Rumıniya, İrlandiya, Gürcüstan, RF və sair kimi ölkələrdə yeni psixoaktiv maddələrin istehlakı hallarının artması, bu maddələrin daha da geniş yayılma meylləri, onların istehlakının, qeyri-tibbi məqsədlərlə sui-istifadə hallarının artması və bunun insanların həyatı və sağlamlığı üçün təhlükə kəsb etməsi nəzərə alınmaqla bu maddələrə münasibətdə xüsusi qanunvericilik aktları qəbul edilmiş, mövcud qanunvericilikdə müəyyən dəyişikliklər və əlavələr edilmişdir.

Macarıstanda 2014-cü ilin yanvarında CM-ə dəyişikliklər edilmiş və bu dəyişikliklərdə yeni psixoaktiv maddələrin daşınması, göndərilməsi və satışına görə nəzərdə tutulan azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzalar sərtləşdirilmişdir. Məsələn, 10 qramdan artıq yeni psixoaktiv maddəni saxlamağa görə 3 ilədək müddətdə azadlıqdan məhrum etmə cəzası müəyyən edilmişdir [11, s.485-486].

Avstriyada 2011-ci ildə əhəlinin sağlamlığının qorunması haqqında Federal qanun qəbul edilmişdir. Qanunda yeni psixoaktiv maddənin anlayışı verilmiş, onların dövriyyəsinin qadağan edilməsi və məhdudlaşdırılması üçün zəruri olan müəyyən rəqlament və prosedurlar nəzərdə tutulmuşdur.

İrlandiyada 23 avqust 2010-cu ildə “Ədalət Mühakiməsi haqqında (psixoaktiv maddələr)” Qanun qüvvəyə minmiş və bu Qanunda psixoaktiv maddələrin satışı, idxalı, ixracı və ya reklamına (o cümlədən onlayn vasitələrlə) görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulmuşdur.

Rumıniyada 10 noyabr 2011-ci ildə Yeni psixoaktiv maddələrə nəzarət haqqında Qanun qəbul edilmiş və bu qanunda narkotiklər haqqında qanunvericiliyə uyğun olaraq nəzarət edilən maddələr kimi psixoaktiv effekt verən istənilən məhsulun satışı üçün xüsusi razılığın tələb olunduğu qeyd olunmuşdur. Bu maddələrin sanksiyalaşdırılmamış yayılması və onların reklamına görə isə cinayət məsuliyyəti müəyyən edilmişdir [20, s.65].

Gürcüstan CM-nin 260-cı maddəsində yeni psixoaktiv maddələri qanunsuz hazırlama, istehsal etmə, əldə etmə, saxlama, daşıma, göndərmə və satma ilə bağlı əməllər cinayət məsuliyyəti doğuran əməllər kateqoriyasına aid edilmişdir.

Yeni Zelandiyanın 2013-cü il tarixli “Psixoaktiv maddələr haqqında” Qanunu ilə psixoaktiv maddələrin ölkəyə gətirilməsi, hazırlanması, satışı, göndərilməsi və ya saxlanmasına görə nəzarət qaydaları və məhdudiyyətlər, dərman vasitələrinin, qida məhsullarının və kimyəvi maddələrin istehlakçıları və tədarükçüləri üçün müəyyən edilən tələblərə

uyğun müəyyən edilmişdir.

Böyük Britaniyanın 2016-cı il tarixli “Psixoaktiv maddələr haqqında Qanunu”nda psixoaktiv maddələrin, yəni narkotik vasitələr və psixotrop maddələr kimi psixoaktiv effekt yarada bilən istənilən maddənin istehsalı, tədarükü, daşınması, idxalı, ixracı və satışı cinayət kimi təvəssif edilmiş, qeyd olunan hallarda maksimal cəza 7 ilədək müddətdə azadlıqdan məhrum etmə müəyyən olunmuşdur. Qeyd edək ki, bu ölkədə 2011-ci ildən yeni psixoaktiv maddələrin reyestri qüvvədədir və bu reyestrə daxil edilmiş maddələrin istehsalı və satışı qadağan edilmişdir [12, s.83].

RF-da 2015-ci ildə CM-də dəyişiklik edilmiş və potensial təhlükəli yeni psixoaktiv maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutan 234-1-ci maddə cinayət qanunvericiliyinə daxil edilmişdir. Bu maddəyə görə, dövriyyəsi qadağan olunan yeni potensial təhlükəli psixoaktiv maddələri qanunsuz olaraq satış məqsədilə əldə etmə, hazırlama, istehsal etmə, saxlama, daşıma, göndərmə, idxal və ya ixrac etmə və satma əməllərinə görə cərimə ilə yanaşı, həm də azadlıqdan məhrum etmə cəzası müəyyən olunmuşdur. Bu ölkənin qanunvericiliyində, həmçinin belə maddələrin siyahısının normativ hüquqi aktlarla müəyyən olunduğu göstərilmiş və onların “Yeni potensial təhlükəli psixoaktiv maddələrin Reyestri”nə daxil edilməli olduğu təsbit olunmuşdur [26, s.79-80].

Yeni psixoaktiv maddələrə nəzarət üzrə cinayət-hüquqi tədbirlər, həmçinin Slovakiyada, Latviyada və digər ölkələrdə də qəbul edilmişdir [11, s.485].

Qeyd edək ki, bu məsələyə Azərbaycan hüquqsünaqları da diqqət yetirməyə başlamış və yeni psixoaktiv maddələrin təhlükəli miqyaslarının qarşısının alınmasının cinayət-hüquqi vasitəsi kimi, cinayət qanunvericiliyinə bu maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutan müstəqil bir maddənin daxil edilməsinin məqsəduyğunluğu göstərilmişdir. Məsələn, V.S.Quliyev “xarici ölkələrin (ABŞ, Böyük Britaniya, RF, Gürcüstan və s.) təcrübəsi, beynəlxalq təşkilatların, xüsusən də BMT-nin Narkotiklər və Cinayətkarlıq üzrə İdarəsinin mövqeyi, son illərdə narkotik vasitələr, psixotrop maddələr və onların analoqları olmayan və “yeni psixoaktiv maddələr” adlandırılan maddələrin və preparatların qanunsuz dövriyyəsi sahəsində müşahidə olunan neqativ meyillər nəzərə alınmaqla CM-nə “Güclü təsir edən yeni psixoaktiv maddələrin qanunsuz dövriyyəsi” adı altında yeni 240-1-ci maddənin daxil edilməsi”



ni təklif etmişdir [2, s.12].

İnsanların həyatı və sağlamlığı üçün ciddi təhlükə kəsb edən yeni psixoaktiv maddənin nəzarət altında olan maddələrin siyahısına daxil edilməsi üzrə milli və ya beynəlxalq ekspertiza prosedurunun mürəkkəb və uzunmüddətli proses olduğu da qeyd edilməlidir. Avropanın bir çox ölkələrində bu prosedur hazırda ən azı bir il çəkir və bu maddələrin hazırlanması, sintezi və onların legal və qeyri-legal bazarda meydana gəlməsi templərinə qətiyyənlə uyğun deyildir [17, s.83].

Narkotiklərə nəzarət üzrə Beynəlxalq Komitə öz məruzələrində hökumətlərə beynəlxalq nəzarət altına alınmayan yeni psixoaktiv maddələrin üzə çıxarılması üçün kifayət qədər resursların ayrılması zəruriliyinə diqqət yetirir və göstərir ki, yeni psixoaktiv maddələrin nəzarət altında olan maddələr siyahısına daxil edilməsi məsələsinin mürəkkəbliyi və uzunmüddətliliyi ilə şərtlənən onların nəzarətsiz geniş yayılması təxirəsalınmaz tədbirlərin qəbulunu tələb edir [18, s.30-33; 26, s.25-28].

BMT-nin Narkotiklər və cinayətkarlıq İdarəsinin narkotik vasitələr üzrə Komissiyası “Sintetik narkotiklərin qlobal monitorinqi: analiz, hesabatlılıq və meyllər (SMART)” proqramı çərçivəsində və 55/1 və 56/4 qətnamələrinə uyğun olaraq 2013-cü ildə yeni psixoaktiv maddələrlə bağlı vəziyyətin ilk qlobal qiymətləndirilməsini həyata keçirmiş və qlobal səviyyədə yeni psixoaktiv maddələrin meydana gəlməsi və yayılmasına cavab olaraq onların erkən qarşısının alınması üzrə konsultativ Portal yaratmışdır. Portalın əsas məqsədi olaraq yeni psixoaktiv maddələrlə bağlı meyllərin monitorinqi, analizi və bu barədə məlumatlandırılmanın həyata keçirilməsi, iştirakçı-dövlətlərə effektiv, elmi əsaslı strateji qərarlar qəbul etməyə imkan verən informasiya ilə təmin edilməsi müəyyən edilmişdir [20, s.63].

Bu istiqamətdə Avropa İttifaqının və onun səlahiyyətləri qurumlarının fəaliyyəti xüsusi olaraq qeyd edilməlidir. Belə ki, Avropa İttifaqı tərəfindən bu məqsədlə 1971-ci il tarixli BMT Konvensiyasının siyahılarına daxil edilməyən, lakin neqativ təsiri olan siyahılara daxil edilmiş maddələrlə müqayisə oluna bilən, əhalinin həyatı və sağlamlığı üçün ciddi təhlükə kəsb edən yeni sintetik psixoaktiv maddələrlə bağlı 16 iyul 1997-ci il tarixli 7/396/JHA nömrəli qərar qəbul edilmişdir. Bu qərarla Milli polis orqanları, Avropol, Narkotiklərin və narkoasılılığın monitorinqi üzrə Avropa Mərkəzinin (EMCDDA) və Avropa Komissiyasının yeni sintetik psixoaktiv maddələrə nəzarət üzrə tədbirlərin müəyyən edilməsi üzrə birgə

qarşılıqlı əlaqəli fəaliyyət mexanizmi öz əksini tapmışdır. Avropa Parlamentinin və Avropa İttifaqı Şurasının 15 noyabr 2017-ci il tarixli 2017/2103 nömrəli direktivində “yeni psixoaktiv maddə” uyğun BMT konvensiyalarında qeyd olunan olunan narkotik vasitələr və psixotrop maddələr kimi effekt verən, lakin onlarda göstərilməyən, bununla belə narkotik vasitələr və psixotrop maddələr kimi sağlamlıq üçün ciddi tibbi və sosial nəticələr doğuran maddələr kimi müəyyən edilmişdir. Bundan başqa, bu direktivdə yeni maddənin psixoaktiv maddə hesab edilməsi zamanı onların üzərində nəzarət tədbirlərinin təyini müddətləri və prosedurları da müəyyən edilmişdir. Avropa Parlamenti və Avropa İttifaqı Şurasının 15 noyabr 2017-ci il tarixli 2017/2101 nömrəli Reqlamentində yeni psixoaktiv maddələr haqqında EMCDDA-ya həvalə edilmiş ilkin məruzənin hazırlanması qaydası təsbit edilmişdir.

Avropa ittifaqının istənilən iştirakçı-dövlətinin tələbinə görə, həmçinin EMCDDA-da yeni psixoaktiv maddənin sağlamlıq üçün təhlükə kəsb etməsi barədə kifayət qədər əsaslı məlumatlar olduqda EMCDDA tərəfindən ilkin məruzənin hazırlanması proseduru işə salınır. Bu prosedura yeni psixoaktiv maddədən sui-istifadənin potensial təhlükəsini və mümkün sosial nəticələrini göstərən maddənin kimyəvi strukturu, farmakologiyası, toksikologiyası, həmçinin onlardan sui-istifadə hallarının sayı, miqyasları və xarakteri haqqında məlumatlar əks olunur. EMCDDA beşgünlük müddətdə yeni psixoaktiv maddələrin kimyəvi-farmakoloji xarakteristikaları, Avropoldan, Milli polis orqanlarından əldə edilmiş dövriyyə və istifadə nəticələri haqqında məlumatlar kompleksini ümumiləşdirir və ilkin məruzəni Avropa komissiyasına və Avropa İttifaqının bütün iştirakçı-dövlətlərinə göndərir. Avropa komissiyası yeni psixoaktiv maddənin nəzarət edilən maddələr siyahısına daxil edə və ya əsaslandırmaqla bu siyahıya daxil etməmək barədə qərar çıxara bilər. İkinci halda Avropa Komissiyası Avropa parlamentinə və Avropa Şurasına bu məsələ ilə bağlı belə bir mövqenin səbəblərini və motivlərini göstərməlidir. Avropa İttifaqının iştirakçı-dövlətləri 6 aydan gec olmayaraq özlərinin antinarkotik qanunvericiliklərində uyğun dəyişikliklər etməlidirlər [17, s.80-81].

Qeyd edək ki, bir sıra ölkələrdə maddənin potensial təhlükəli yeni psixoaktiv maddə qəbul edilməsinin sadələşdirilmiş proseduru mövcuddur. Məsələn, İsveç, Latviya, ABŞ-da müxtəlif dövlət orqanları nəzarət altında olmayan, lakin narkotik və ya psixotrop xassələrə malik olması barədə əsaslar



mövcud olduğu təqdirdə bu maddələrin dövriyyəsinə müvəqqəti qadağa qoymaq hüququna malikdirlər [16, s.23-28]. Latviya qanunvericiliyinə görə, xəstəliklərin profilaktikası və onlara nəzarət üzrə Mərkəz yeni potensial təhlükəli psixotrop maddələrin hazırlanmasına, əldə edilməsinə, saxlanmasına, daşınması və göndərilməsinə, habelə yayılmasına 12 ay müddətinə qadağa qoya bilər. Belə qərar Latviyada nəzarət altında olan narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının Siyahılarına daxil edilməyən və barələrində erkən qarşısı alınma üzrə Avropa sistemindən informasiya əldə edilmiş və ya ekspertiza idarəsi tərəfindən rəy alınmış yeni potensial təhlükəli psixotrop maddələrə münasibətdə qəbul edilə bilər [23, s.155].

ABŞ-da Narkotiklərlə mübarizə İdarəsinə (DEA) yeni potensial təhlükəli psixotrop maddə haqqında informasiya daxil olduqda, bu maddənin uyğun siyahılara daxil edilməsi üzrə sürətli prosedur işə düşür. DEA, ABŞ-nın Sosial xidmət orqanlarını və Səhiyyə Nazirliyini yeni psixotrop maddələrin üzərində nəzarətin müəyyən edilməsi niyyəti barədə məlumatlandırır. Nazirlik Qida məhsullarının və tibbi preparatların keyfiyyətinə sanitar nəzarəti üzrə İdarəyə (FDA) maddənin dərman preparatı keyfiyyətində təsdiq olunub-olunmaması, onların kliniki sınaqlarının keçirilib-keçirilməməsi barədə məlumatlar təqdim etməyi tapşırır. Mənfi cavab aldıqda DEA maddənin 1970-ci il tarixli narkotiklər üzərində nəzarət haqqında Aktda göstərilən 8 meyardan yalnız üçü üzrə ekspertiza keçirir və uyğun inzibati qərar qəbul edir [17, s.83-84].

RF-da da bu istiqamətdə müəyyən işlər görülmüş, 2015-ci ildə “Yeni potensial təhlükəli psixotrop maddələri Reyestrini”nin yaradılması haqqında Federal Qanun qəbul olunmuşdur.

RF-nın 1998-ci il tarixli “Narkotik vasitələr və psixotrop maddələr” haqqında Qanunun (2015-ci il redaksiyasında) 2.2-ci maddəsinin müddəalarına görə maddənin Reyestrə daxil edilməsindən sonra 2 ilədək müddətdə səlahiyyətli orqan tərəfindən bu maddəyə münasibətdə sanitar-epidemioloji tələblərin və ya onun dövriyyəsinə nəzarət tədbirlərinin müəyyən edilməsi haqqında qərar qəbul edilməlidir. Uyğun maddə ilə bağlı sanitar-epidemioloji tələblərin və ya onun dövriyyəsinə nəzarət tədbirlərinin müəyyən edilməsindən sonra bu maddə yeni potensial təhlükəli psixotrop maddə statusunu itirir və Reyestrə çıxarılır [26, s.85].

Burada əsas problemli məsələlərdən biri potensial təhlükəli psixotrop maddələrin Reyestrə daxil

edilməsindən sonra onun iki il müddətində bu reyestrə qalması ilə bağlıdır. Reyestrə daxil olan hər bir maddəyə münasibətdə keçirilən ekspert tədqiqatı nəticələrinə görə sanitar-epidemioloji tələblər və ya nəzarət tədbirləri (maddə Konvensiyalarda olan 4 siyahıdan birinə daxil edilir) müəyyən olunmalıdır. Lakin qanunvericilikdə yeni psixotrop maddələrlə bağlı sanitar-epidemioloji və ya nəzarət tədbirlərinin müəyyən edilməsi proseduru tam şəkildə işlənilməmişdir. Həmçinin maddənin Reyestrə olduğu 2 il müddətində hansı dövlət qurumunun maddənin təhlükəlilik dərəcəsini qiymətləndirəcəyi də müəyyən olunmamışdır. Daha bir vacib məqam maddələrin yeni potensial təhlükəli psixotrop maddələr kateqoriyasının aid edilməsi üçün zəruri olan sosial, hüquqi və tibbi əlamətlərdir. Mütəxəssislər hesab edirlər ki, tibbi meyarlar daha dəqiq müəyyən olunmalıdır [12, s.85-86].

Bu ölkədə yeni potensial təhlükəli psixotrop maddələrin Reyestrə daxil edilməsinin əsasları qismində maddənin aşağıdakı əlamətlərə uyğun olması çıxış edir:

- insanda narkotik və ya digər toksik sərxoşluq (bişuşluq) vəziyyəti doğura bilməsi;
- bu vəziyyətin insanın həyat və sağlamlığı üçün təhlükəli olması;
- maddənin istehlak məqsədi ilə dövriyyədə olması və bu dövriyyənin sosial təhlükə kəsb edilməsi;
- bu maddələrin 1961 və 1971-ci il tarixli Konvensiyalara əlavə edilən dövriyyəsi qadağan olunan və ya məhdudlaşdırılan narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin siyahılarına daxil olmaması;
- maddə ilə bağlı sanitar-epidemioloji tələblər və ya onun dövriyyəsinə nəzarət tədbirlərinin olmaması;
- maddənin istehlakı faktı bu maddənin təsiri altında olan şəxsin tibbi müayinə nəticələri ilə təsdiqini tapmalıdır [19, s.145-146; 24, s.141].

Lakin A.A.Lixoteov və O.A.Reşnyak hesab edirlər ki, tibbi müayinə prosesində yeni psixotrop maddənin insan həyatı və sağlamlığı üçün təhlükənin xarakteri və dərəcəsini müəyyən etmək mümkün deyildir. Çünki kimyəvi-toksikoloji laboratoriyada bu və ya digər maddənin qəbulundan irəli gələn sərxoşluq vəziyyəti müəyyən edilir, insan həyatı və sağlamlığı üçün təhlükəlilik dərəcəsi qiymətləndirilmir [22, s.28].

Bunun üçün kompleks məhkəmə-tibbi, məhkəmə-toksikoloji və məhkəmə fiziki-kimyəvi ekspertizaların tətbiqi və aparılması zəruridir. Yalnız kompleks ekspert tədqiqatları vasitəsilə ekspertizaya təqdim olunmuş maddələrin eyniləşdirilməsi və onların insan həyatı



və sağlamlığı üçün təhlükəlilik dərəcəsinin müəyyən edilməsi həyata keçirilə bilər [24, s.141-142].

V.V.Tixomirova daha bir problemli məsələyə toxunur və yazır ki, bu maddələr yeni olduğundan onların, yəni yeni psixoaaktiv maddələrin kliniki farmakodinamikasının və farmakinetikasının təsvirini əks etdirən xüsusi ədəbiyyat, onların xassə və xüsusiyyətlərinin, əlamətlərinin toplandığı kompüterləşdirilmiş məlumatlar bankı da yoxdur [25, s.25-28].

Beləliklə, deyə bilərik ki, yeni potensial təhlükəli psixoaaktiv maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edən yeni maddənin cinayət qanunvericiliyinə daxil edilməsi, bu cinayətin predmetinin “yeni potensial psixoaaktiv maddələr” olaraq müəyyən edilməsi ilə yeni ekspertiza predmeti və deməli yeni ekspertiza növünün yaranmasını şərtləndirmişdir [26, s.79].

Bu isə yeni potensial təhlükəli psixoaaktiv maddələrin ekspertiza icraatının elmi-nəzəri, metodoloji, metodiki, təşkilati-texniki, texnoloji və prosessual əsaslarının işlənilib hazırlanmasını zəruri edir.

Şərh olunanlar nəzərə alınmaqla hesab edirik ki, cinayət qanunvericiliyinin və ekspert fəaliyyətinin məqsədləri üçün yeni potensial təhlükəli psixoaaktiv maddələrin anlayışının, hüquqi və sosial-tibbi mahiyyətinin, xassə və xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi və qanunvericilikdə, o cümlədən cinayət qanunvericiliyində uyğun dəyişikliklər edilməsi aktual olmaqla elmi-təcrübi əhəmiyyət kəsb edir.

Qeyd olunanları, həmçinin perspektivdə xarici

ölkələrin təcrübəsi nəzərə alınmaqla AR cinayət qanunvericiliyində yeni potensial təhlükəli psixoaaktiv maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı cinayət məsuliyyətinin müəyyən olunma ehtimalının yüksəkliyini nəzərə almaqla ölkə ərazisində yeni psixoaaktiv maddələrin dövriyyəsinin qarşısının alınması üzrə tədbirlər sisteminin təkmilləşdirilməsi məqsədilə aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsəda uyğun hesab edilməlidir:

- yeni potensial təhlükəli psixoaaktiv maddələrin reyestrinin yaradılması və bu məqsədlə uyğun normativ-hüquqi aktların, o cümlədən qanunların işlənilib hazırlanaraq qəbul edilməsi;

- ölkə ərazisində yeni sintetik psixoaaktiv maddələrin dövriyyəsinə qanunvericilik nəzarəti tədbirlərinin müəyyən edilməsinin normativ-hüquqi mexanizminin təkmilləşdirilməsi;

- Azərbaycanın ekspertiza idarələrinin yeni potensial təhlükəli psixoaaktiv maddələrin tədqiqatı üçün müasir fiziki-kimyəvi avadanlıqlarla, ən müasir cihaz və qurğularla, materiallarla təmin edilməsi;

- yeni psixoaaktiv maddələrin ekspertiza icraatının, bu sahədə ekspert tədqiqatlarının elmi-nəzəri, metodoloji, metodiki və texnoloji əsaslarının yaradılması;

- ekspertiza idarələrinin bu istiqamətdə informasiya təminatının təkmilləşdirilməsi (yeni psixoaaktiv maddələrin kütlə-spektrləri, onların strukturu və xassələri haqqında avtomatlaşdırılmış məlumatlar bankının daimi əsaslarla yenilənməsi, onların tədqiqatının yeni yanaşma və metodiki materiallarla təmin edilməsi və s.).

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Cavadov F.M., Abdullayev Y.S. Narkomaniya və narkotizm. Bakı, 2004, s.5
2. Quliyev V.S. Yetkinlik yaşına çatmayanlar arasında narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi: cinayət-hüquqi və kriminoloji təhlil. Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı, 2025.
3. Narkotik vasitələrdən və psixotrop maddələrdən sui-istifadə edən şəxslərin müəyyənləşdirilməsinə kömək üçün metodik tövsiyələr. Bakı, 2021.
4. Narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinə və narkomanlığa qarşı mübarizənin nəticəsinə dair illik hesabat. Narkomanlığa və Narkotik Vasitələrin Qanunsuz Dövriyyəsinə Qarşı Mübarizə üzrə Dövlət Komissiyasının daimi fəaliyyət göstərən İşçi qrupu Bakı: 2024.
5. Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsi və narkomanlığa qarşı mübarizəyə dair 2025-2030-cu illər üzrə Dövlət Proqramı.
6. Vari M., Monnocchi G., Tittarelli R. New Psychoactive Substances: Evolution in the Exchange of information and innovative Legal Responses in the European Union//Int.J.Envir. Res. Public Health. 2020. Nov. 23.17(22). p.8704-8719.
7. UNODC Early Warning Advisory on New Psychoactive Substances. What are NPS//URL: <http://>



www.unodc.org/LSS/Page/NPS

8. www.unodc.org/document/scientific/Global_SMART-Update_2018_Vol.14.
9. Алтынбекова Г.И., Прилуцкая М.В., Садвакасова Г.А. Анализ ситуации потребления новых психоактивных веществ в Республике Казахстан//Наука и здравоохранение. 2022, № 5(24), с.220-225.
10. Апель А.Л., Бобьянская Н.С. Классификация психоактивных веществ, наркотиков в системе ПАВ//Антинаркотическая безопасность. 2013. №1, с.25-29.
11. Бычкова А.М. Новые потенциально опасные психоактивные вещества: неадекватность правового регулирования на вызовы наркорынка//Известия Иркутской государственной экономической академии. 2016. Т.26. №3, с.485-486.
12. Вершицкая Г.В. Правовые аспекты незаконного оборота новых потенциально опасных психоактивных веществ//Вестник Поволжского института управления. 2018. Том 18. №1, с.81-87.
13. Доклад Международного комитета по контролю над наркотиками за 2014 год. Нью-Йорк: ООН, 2015.
14. Доклад Международного комитета по контролю над наркотиками за 2019 год. Нью-Йорк: ООН, 2020.
15. Зиновьев В.В. О зарубежном опыте правового регулирования оборота новых психоактивных веществ//Наркология. 2014. №11, с.23-28.
16. Зотова Е.П. Новые психоактивные вещества – эпидемия XXI века//Здравоохранение: опыт и инновации. 2020. №3, с.53-56.
17. Кириленко В.П., Молоковский Д.С. Международно-правовые аспекты за оборотом новых психоактивных веществ// Евразийская интеграция: экономика, право, политика. 2022. №1, с.79
18. Кирилин В.А. Об активизации противодействия распространению новых видов синтетических психоактивных веществ на национальном и международном уровнях//Наркоконтроль. 2014. №4, с.30-33.
19. Корма В.Д. Опасные вещества и их классификация в криминалистике//Актуальные проблемы российского права. 2018. №5(90), с.143-146.
20. Кухарук В.В. Новые психоактивные вещества как современный фактор угрозы безопасности здоровью населения//Право и политика. 2021. №2, с.61-68.
21. Ленчик М.В. Пути совершенствования национального законодательства, направленного на противодействия распространению «дизайнерской» наркомании//Вестник Сибирского юридического института ФСИН России. 2014. №4(17), с.53-62.
22. Лихолетов А.А., Решняк О.А. Противодействие новым потенциально опасным психоактивным веществам: проблемы правоприменения //Наркокон-троль. 2015. №2.
23. Понимание рынка синтетических наркотиков: фактор НПВ//Вестник глобальной программы SMART (изд. УНП ООН). 2018. Вып.19(март).
24. Пономаренко Е.В. Совершенствование уголовного законодательства в части незаконного оборота новых потенциально опасных психоактивных веществ// Вестник Саратовской государственной юридической академии. 2018. №3(122), с.154-160.
25. Темботова М.А. Реестр новых потенциально опасных психоактивных веществ, оборот которых в РФ запрещен: вопросы нормативно-правового регулирования//Актуальные проблемы российского права. 2018. №2(87), с.139-142.
26. Тихомирова В.В. Правовые механизмы борьбы с незаконным оборотом синтетических психоактивных веществ//Эксперт-криминалист. 2014. №2, с.25-28.
27. Федоров А.В. Правовая составляющая определения новых потенциально опасных веществ для целей уголовного законодательства и экспертной деятельности//Вестник университета им. О.Е.Кутафина (МГЮА). 2016. №2, с.77-88.



X Ü L A S Ə

Məqalədə yeni psixoaktiv maddələrin dövriyyəsinin bir sıra hüquqi aspektləri nəzərdən keçirilmişdir. Yeni psixoaktiv maddələrin anlayışı verilmiş, əlamətləri göstərilmişdir. BMT-nin, Avropa İttifaqının səlahiyyətli qurumlarının yeni psixoaktiv maddələrin istehlakı hallarının artmasına, yayılması miqyaslarının genişlənməsinə münasibəti qeyd olunmuş, bu təhlükəli meyllərin qarşısının alınması üzrə beynəlxalq təşkilatların fəaliyyətinin bəzi istiqamətləri göstərilmişdir. Həmçinin yeni psixoaktiv maddələrin sintezləşdirilməsinin (istehsalının), onların legal və qeyri-legal bazara daxil olmasının təhlükəli templəri və miqyaslarının dünyanın bir sıra dövlətlərini onların qanunsuz dövriyyəsinə qarşıdurma üzrə cinayət-hüquqi tədbirlərin qəbulunu, qanunvericilik sistemlərinə uyğun müddəaların və normaların daxil edilməsinə vadar etdiyi qeyd olunmuş, xüsusi halda Macarıstan, Böyük Britaniya, Yeni Zelandiya, Avstriya, Rumıniya, İrlandiya, Gürcüstan, RF və sair kimi ölkələrdə yeni psixoaktiv maddələrin dövriyyəsinin qarşısının alınması məqsədilə qəbul edilən və hazırda qüvvədə olan hüquqi vasitələr, o cümlədən cinayət qanunvericiliyi təhlil edilmişdir.

Göstərilmişdir ki, yeni psixoaktiv maddələrin istehlakı hallarının artması, bu maddələrin daha da geniş yayılma meylləri, onların istehlakının, qeyri-tibbi məqsədlərlə sui-istifadə hallarının artması, bunun insanların həyatı və sağlamlığı üçün təhlükə kəsb etməsi nəzərə alınmaqla qeyd olunan ölkələrdə bu maddələrə münasibətdə xüsusi qanunvericilik aktları qəbul edilmiş, mövcud qanunvericilikdə müəyyən dəyişikliklər və əlavələr edilmiş, onların dövriyyəsinin cinayət-hüquqi vasitələrlə qarşısının alınması üçün cinayət qanunvericiliyinə yeni norma və müddəalar əlavə edilmişdir. Qeyd olunanları, həmçinin yaxın gələcəkdə Azərbaycanın da oxşar problemə üzləşə biləcəyi nəzərə alınmaqla cinayət qanunvericiliyində yeni potensial təhlükəli psixoaktiv maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı cinayət məsuliyyətinin müəyyən olunmasının məqsədəuyğunluğu, Azərbaycan hüquqşünasları arasında da artıq belə bir təkliflə çıxış edənlərin olduğu göstərilmişdir. Bu məqsədlə xüsusi halda bir sıra tədbirlərin həyata keçirilməsinin zəruriliyi qeyd olunmuşdur.

LEGAL ASPECTS OF THE CIRCULATION OF NEW PSYCHOACTIVE SUBSTANCES

NAİLA KHALILOVA

*Head of the Sumgayit Regional Department of the Forensic
Science Center of the Ministry of Justice*

SUMMARY

The article considers a number of legal aspects of the circulation of new psychoactive substances. The concept of new psychoactive substances is given, its signs are indicated. The attitude of the competent bodies of the UN and the European Union to the increase in cases of consumption of new psychoactive substances, the expansion of the scale of their distribution is noted, some directions of the activities of international organizations to prevent these dangerous trends are indicated. It is also noted that the dangerous pace and scale of the synthesis (production) of new psychoactive substances, their entry into the legal and illegal market have forced a number of countries of the world to adopt criminal-legal measures to combat their illegal circulation, to include appropriate provisions and norms in their legislative systems, in particular, the legal instruments adopted and currently in force in countries such as Hungary, Great Britain, New Zealand, Austria, Romania, Ireland, Georgia, the Russian Federation and others are analyzed.

It is shown that taking into account the increase in the consumption of new psychoactive substances, the tendencies of their wider spread, the increase in their consumption, abuse for non-medical purposes, and the danger to people's life and health, special legislative acts have been adopted in the mentioned countries regarding these substances, certain changes and additions have been made to the existing



legislation, and new norms and provisions have been added to the criminal legislation to prevent their circulation by criminal-legal means. Taking into account the above, as well as the fact that Azerbaijan may face a similar problem in the near future, it is indicated that it is appropriate to establish criminal liability in criminal legislation for the illegal circulation of new potentially dangerous psychoactive substances, and that there are already some Azerbaijani lawyers who have made such a proposal. For this purpose, the necessity of implementing a number of measures in this particular case has been noted.

YENİ PSİKOAKTİF MADDELERİN DOLAŞIMININ HUKUKİ YÖNLERİ

NAILA KHALILOVA

*Adalet Bakanlığı Adli Uzmanlık Merkezi
Sumgayıt Bölge Dairesi Başkanı*

ÖZET

Makale, yeni psikoaktif maddelerin dolaşımının çeşitli yasal yönlerini ele almaktadır. Yeni psikoaktif madde kavramı verilmekte ve belirtileri gösterilmektedir. BM ve Avrupa Birliği yetkili organlarının yeni psikoaktif madde tüketimindeki artışa karşı tutumu, dağıtımlarının kapsamının genişlemesi ve uluslararası kuruluşların bu tehlikeli eğilimleri önlemek için faaliyetlerinin bazı yönleri belirtilmektedir. Ayrıca, yeni psikoaktif maddelerin sentezlenmesinin (üretimnin) tehlikeli hızı ve kapsamı ile yasal ve yasadışı pazara girmelerinin, dünyanın birçok ülkesini yasadışı dolaşımlarıyla mücadele etmek için cezai-hukuki önlemler almaya, mevzuat sistemlerine uygun hükümler ve normlar eklemeye, özellikle Macaristan, Büyük Britanya, Yeni Zelanda, Avusturya, Romanya, İrlanda, Gürcistan, Rusya Federasyonu ve diğer ülkelerde kabul edilen ve halen yürürlükte olan yasal düzenlemelere değinilmektedir.

Yeni psikoaktif maddelerin tüketimindeki artış, bunların daha geniş bir alana yayılma eğilimleri, tüketimlerinin artması, tıbbi olmayan amaçlarla kötüye kullanılmaları ve insan hayatı ve sağlığı için oluşturdukları tehlike göz önüne alındığında, anılan ülkelerde bu maddelerle ilgili özel yasal düzenlemeler çıkarılmış, mevcut mevzuatta bazı değişiklikler ve eklemeler yapılmış ve ceza hukuku mevzuatına, bu maddelerin cezai hukuki yollarla dolaşımını önlemek için yeni normlar ve hükümler eklenmiştir. Yukarıdakiler ve Azerbaycan'ın yakın gelecekte benzer bir sorunla karşı karşıya kalabileceği göz önüne alındığında, potansiyel olarak tehlikeli yeni psikoaktif maddelerin yasadışı dolaşımı için ceza mevzuatında cezai sorumluluk düzenlemesinin uygun olduğu ve halihazırda böyle bir öneride bulunan bazı Azerbaycanlı hukukçuların bulunduğu belirtilmektedir. Bu amaçla, bu özel durumda bir dizi önlemin uygulanmasının gerekliliği belirtilmiştir.

ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ОБОРОТА НОВЫХ ПСИХОАКТИВНЫХ ВЕЩЕСТВ

НАИЛЯ ХАЛИЛОВА

*Начальник Сумгаитского регионального управления
Центра Судебной Экспертизы Министерства Юстиции*

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается ряд правовых аспектов оборота новых психоактивных веществ. Дано понятие новых психоактивных веществ, указаны их признаки. Отмечено отношение компетентных органов ООН и Европейского союза к росту случаев потребления новых психоактивных веществ,



расширению масштабов их распространения, обозначены некоторые направления деятельности международных организаций по предотвращению этих опасных тенденций. Также отмечено, что опасные темпы и масштабы синтеза (производства) новых психоактивных веществ, их выход на легальный и нелегальный рынок вынудили ряд стран мира принять уголовно-правовые меры по борьбе с их незаконным оборотом, включить соответствующие положения и нормы в свои законодательные системы. В частности, анализируются правовые акты, принятые и действующие в таких странах, как Венгрия, Великобритания, Новая Зеландия, Австрия, Румыния, Ирландия, Грузия, Российская Федерация и других. Показано, что, учитывая рост потребления новых психоактивных веществ, тенденции их более широкого распространения, рост потребления, злоупотребления ими в немедицинских целях, а также опасность для жизни и здоровья людей, в указанных странах приняты специальные законодательные акты в отношении этих веществ, внесены определенные изменения и дополнения в действующее законодательство, а также добавлены новые нормы и положения в уголовное законодательство, направленные на предотвращение их оборота уголовно-правовыми средствами. Учитывая вышеизложенное, а также тот факт, что Азербайджан может столкнуться с аналогичной проблемой в ближайшем будущем, указывается на целесообразность установления в уголовном законодательстве уголовной ответственности за незаконный оборот новых потенциально опасных психоактивных веществ, и что некоторые азербайджанские юристы уже выступили с таким предложением. С этой целью отмечена необходимость реализации ряда мер в данном конкретном случае.

Rəyçi: Fiziki-kimyəvi ekspertizalar şöbəsinin rəisi N.E.Sadiqova

Təqdim edən: N.N.Xəlilova

Daxil olma tarixi: 05.09.2025

Təkrar işlənmə tarixi: göndərilməyib.

Çapa imzalanma tarixi: 15.09.2025